

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Кафедра початкової освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Марина НЕСТЕРЕНКО

«30» жовтня 2025 р.

**ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 4 КЛАСІ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого рівня
вищої освіти, групи м202ПО-з

Галузь знань А1 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітньо-професійна програма

«Початкова освіта»

ТИВЕРІАДСЬКА Ольга Володимирівна

Керівник: канд. пед. наук, доцентка
ПОПОВА Ольга Іванівна

Рецензент: канд. пед. наук, доцентка
ЛЕСИК Анжеліка Сергіївна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ.....	7
1.1 Психолого-педагогічні основи розвитку критичного мислення молодших школярів.....	7
1.2 Технологічний підхід як методологічна основа сучасної освіти.....	11
1.3 Специфіка уроків української мови: підходи та можливість розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2 ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	26
2.1 Організація та етапи педагогічного експерименту.....	26
2.2 Реалізація технологічного підходу в процесі розвитку критичного мислення молодших школярів на уроках української мови.....	35
2.3 Методичні рекомендації щодо впровадження технологічного підходу до формування критичного мислення молодших школярів.....	45
Висновки до розділу 2.....	48
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна система початкової освіти в Україні орієнтована на реалізацію засад компетентнісного навчання, визначених Концепцією «Нова українська школа». Однією з ключових компетентностей учня початкових класів є здатність критично мислити, аналізувати та творчо застосовувати здобуті знання. Особливе значення в цьому процесі має вивчення української мови, адже саме мовна освіта формує основу комунікативних умінь, сприяє розвитку аналітичних здібностей, уміння оцінювати інформацію, аргументовано висловлювати власні думки.

Проблема формування критичного мислення посідає важливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях. У зарубіжній науці значний внесок зробили Д. Халперн, Р. Енніс, Ч. Темпл, Д. Стіл, К. Мередіт, які визначили сутність і структуру критичного мислення, запропонували моделі його розвитку в школярів, обґрунтували доцільність використання технології «Читання та письмо для розвитку критичного мислення».

У вітчизняній педагогіці проблему вивчали О. Пометун, Л. Пироженко, Т. Воропай, Л. Скуратівський та інші, які адаптували зарубіжні методики до українських освітніх реалій, розробили інтерактивні прийоми та методи для початкової та середньої школи.

Окремі аспекти розвитку мислення молодших школярів у процесі навчання української мови висвітлювали М. Вашуленко, К. Пономарьова, О. Савченко, Н. Голуб та інші, які наголошували на ролі мовних завдань у розвитку пізнавальної активності та культури мовлення. Дослідники підкреслювали, що саме робота з текстами, вправи на порівняння, узагальнення, дискусії, творчі завдання стимулюють розвиток критичного мислення.

Разом із тим, попри наявність значної кількості наукових праць, проблема цілеспрямованого впровадження технологій формування

критичного мислення на уроках української мови у початковій школі, зокрема у 4 класі, залишається недостатньо розробленою. У практиці початкової освіти ще переважають традиційні методи, орієнтовані на репродуктивне засвоєння знань, що обмежує можливості розвитку в учнів умінь аналізувати, робити висновки, висловлювати власну позицію. Це зумовлює актуальність наукового пошуку шляхів оптимізації освітнього процесу засобами сучасних педагогічних технологій.

Об'єкт дослідження – процес навчання української мови в початковій школі.

Предмет дослідження – технології формування критичного мислення молодших школярів на уроках української мови в 4 класі.

Мета дослідження – визначити й обґрунтувати ефективні технології формування критичного мислення молодших школярів на уроках української мови в 4 класі та розробити методичні рекомендації щодо їх застосування.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми формування критичного мислення.
2. Розкрити сутність і структуру поняття «критичне мислення» в науково-педагогічному дискурсі.
3. Охарактеризувати особливості розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі навчання української мови.
4. Визначити педагогічні технології, що сприяють формуванню критичного мислення в учнів 4 класу.
5. Розробити й апробувати систему завдань і методичних прийомів для уроків української мови з метою розвитку критичного мислення молодших школярів.

Гіпотеза дослідження. Формування критичного мислення молодших школярів на уроках української мови у 4 класі буде ефективним за умови:

- використання системи спеціально розроблених педагогічних технологій, що відповідають віковим та пізнавальним особливостям учнів;

- поєднання традиційних і інноваційних методів навчання (інтерактивних, ігрових, проєктних, проблемних);
- створення на уроках ситуацій, які потребують від учнів аналізу, оцінки, аргументації та самостійного пошуку інформації;
- забезпечення поступового переходу від репродуктивних до продуктивних і творчих завдань.

Методи дослідження.

- **Теоретичні:** аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми формування критичного мислення; систематизація та узагальнення наукових підходів; моделювання педагогічних ситуацій.
- **Емпіричні:** спостереження за навчальною діяльністю учнів; анкетування та опитування вчителів початкових класів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи).
- **Методи математичної статистики:** кількісна та якісна обробка результатів експериментальної роботи, порівняння показників рівня сформованості критичного мислення учнів експериментальних та контрольних класів.

Теоретичне значення дослідження. Результати уточнюють і поглиблюють наукові уявлення про специфіку формування критичного мислення у молодших школярів, збагачують теорію методики навчання української мови новими положеннями щодо застосування педагогічних технологій.

Практичне значення дослідження. Розроблено методичні рекомендації для вчителів початкових класів, спрямовані на цілеспрямоване формування критичного мислення на уроках української мови, а також підготовлено систему вправ та завдань, які можуть бути використані у практиці навчання.

Експериментальною базою був Брагинівський ліцей Синельниківського району Дніпропетровської області.

Результати дослідження доповідалися на секційних засіданнях конференцій: II Міжнародній науково-практичній конференції «РОЗВИТОК ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ» (14-15 листопада 2024 року, м. Ніжин, Україна) назва доповіді «Критичне мислення здобувачів як освітня інновація реформованої початкової школи»; Всеукраїнській науково-практичній конференції (назва доповіді «Пріоритетна роль критичного мислення в сучасній початковій освіті»); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові педагогічні виміри професійного розвитку майбутніх учителів: сучасні реалії та виклики» (Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, 14 листопада 2025 р.), назва доповіді «Технологія розвитку критичного мислення здобувачів початкової освіти на уроках української мови».

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів і висновків до кожного, загальних висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно розкрити проблему формування критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення української мови та перевірити ефективність технологічного підходу в освітньому процесі початкової школи.

1. У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури доведено, що розвиток критичного мислення є одним із провідних напрямів сучасної педагогічної науки та практики. Критичне мислення визначається як інтегральна якість особистості, що включає вміння аналізувати, оцінювати, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення.

2. Технологічний підхід визначається як система організації навчання, яка гарантує результат завдяки поетапному плануванню, керованості й використанню педагогічних технологій. технологічний підхід до навчання української мови у 4 класі. Українська мова як навчальний предмет відіграє центральну роль у цьому процесі, оскільки вона не лише забезпечує комунікативну компетентність, а й допомагає розвивати логічне та аналітичне мислення через мовленнєву діяльність, дискусії та аналіз текстів. Уроки української мови, особливо в 4 класі як оптимальна стратегія розвитку критичного мислення молодших школярів, створюють умови для переходу від репродуктивної до аналітичної діяльності, що відкриває широкі можливості для формування критичного мислення.

3. Розкрито сутність і структуру поняття «критичне мислення» у науково-педагогічному дискурсі. Його основними характеристиками визначено відкритість до нових ідей, гнучкість мислення, здатність до аргументації та рефлексії. Структурними елементами є аналіз, порівняння, формулювання гіпотез, перевірка й оцінювання інформації.

4. Охарактеризовано особливості розвитку критичного мислення молодших школярів у процесі навчання української мови. Встановлено, що

саме мовна освіта створює сприятливі умови для розвитку цієї компетентності, адже робота з текстами, граматичними структурами та висловлюваннями стимулює дітей до аналізу, узагальнення й формування власної позиції.

5. Визначено педагогічні технології, що сприяють розвитку критичного мислення учнів 4 класу. До них належать інтерактивні стратегії («Кубування», «Fishbone», «ЗХД», «Інсерт»), групові та парні форми роботи, використання мультимедійних технологій. У межах технологічного підходу вони набувають системності й забезпечують ефективність навчального процесу.

6. Розроблено й апробовано систему завдань і методичних прийомів для уроків української мови, яка довела свою результативність. Після формувального етапу експерименту зросла кількість учнів, здатних аргументовано висловлювати думки, формулювати запитання й висновки, критично працювати з текстом та здійснювати рефлексію. Практичним результатом роботи стали методичні рекомендації й чек-лист спостережень, які можуть бути використані педагогами для діагностики та розвитку критичного мислення.

7. Практичне значення дослідження полягає у створенні системи методичного забезпечення, яка може бути впроваджена вчителями початкової школи, використана у діяльності методичних об'єднань і застосована у процесі підвищення кваліфікації педагогів. Вона також може бути корисною для батьків і адміністрацій закладів освіти.

Отже, результати дослідження підтверджують, що впровадження технологічного підходу в освітній процес початкової школи є ефективним засобом розвитку критичного мислення учнів, підвищення якості навчання та формування ключових компетентностей, необхідних для успішної адаптації дитини до викликів сучасного інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева В. (2018) Технологічний підхід у підготовці майбутніх учителів до організації трудового навчання молодших школярів. *Гірська школа Українських Карпат*. RTL: <https://surl.lt/xaxjui> (дата звернення: 15.12.2024)
2. Вашуленко М. С., Дорошенко С. Г., Іваненко О. В. (2018) *Методика навчання української мови в початковій школі* : підручник. Київ : Освіта, 456 с.
3. Вишневський О. І. (2006) Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич, 226 с.
4. Вознюк О.В. (2018) Аналіз співробітництва і партнерства як орієнтирів концепції «Нова українська школа». *Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи* / за заг. ред. В.Є.Литнєва, Н.Є Колесник, Т.В.Завязун. У 2-х ч. Ч. 1. Житомир, с. 29–37.
5. Воробйова С. (2002) Дидактична гра в процесі навчання. *Рідна школа*. № 10. С.46–48
6. Воропай Т. С. (2015) Технологія розвитку критичного мислення в початковій школі. *Початкова освіта*. № 18. С. 4–7.
7. Вукіна Н.В., Дементієвська Н.П., Сущенко І.М. (2007) Критичне мислення: як цьому навчати: Науково-методичний посібник / за наук. ред. О.І.Пометун. Харків, 190 с.
8. Гільберг Т., Павич Н., Бучківська Г., Гресь В. (2021) *Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі* : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 161 с.
9. Голуб Н. Б. (2017) Розвиток критичного мислення учнів у процесі мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. № 2, с. 10–16.

10. Дзюбенко Ю.В., Олійник Л.В. Особливості технологічного підходу до навчального процесу у вищій школі як провідного засобу його оптимізації. RTL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/1dadfcb9-f092-4f99-b7fa-8f23808ed2d5/content> (дата звернення 15.02.2025)
11. Дичківська М.І. (2013) Інноваційні педагогічні технології : практикум. Київ, 448 с.
12. Євдокимова В. М. (2024) Формування критичного мислення учнів на уроках української мови та літератури: сучасні підходи, інноваційні технології та ефективні методики. *Всеосвіта*. RTL: [На Урок+7Всеосвіта+7Всеосвіта+7](#) (дата звернення_03.02.2025).
13. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, О. А. Біда та ін. Тернопіль, 2011. 304 с.
14. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посібник / авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ, 2002. 135 с.
15. Коберник Г.І. (2013) Індивідуалізація навчання молодших школярів в умовах розв'язування адаптованих навчальних завдань. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. № 46. С. 101–105.
16. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» / за заг. ред. Бібік Н.М. Київ, 2017. 206 с.
17. Корсакова О. (2005) Різномірні диференційовані завдання з української мови для початкових класів. *Початкова школа*. №7. С. 14–44.
18. Кучеренко І. (2018) Особистісно зорієнтовне навчання – домінантна модель реалізації концепції «Нова українська школа». *Дивослово*, №11, с. 9–15.
19. Макаренко В.М., Туманцова О.О. (2008) Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків, 96 с.
20. Марко М. М. (2018) Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній. Мукачево, 185 с.

21. Навчаємо мислити критично: пос. для вчителів / автори-укладачі О.І.Пометун, І.М.Сущенко. Дніпро, 2016. 144 с.
22. Осадчук Н. А. (2024) Формування критичного мислення учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання НУШ: стратегії, методи та практичні підходи. *Всеосвіта*. RTL: [Всеосвіта](#) (дата звернення: 01.03.2025).
23. Остапенко Н. М. (2011) Технологія сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. Київ, 248 с.
24. Паламарчук В., Барановська О. (2018) Педагогічні технології навчання в умовах нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. №3. RTL: <https://surl.li/jqctgw> (дата звернення: 10.03.2025)
25. Парамонова Є. С. (2023). Розвиток критичного мислення молодших школярів засобом технології РАФТ : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг. RTL: <elibrary.kdpu.edu.ua+2Archer+2> (дата звернення: 15.03.2025)
26. Педагогічні технології у початковій школі : посібник для студентів та учителів початкової школи / уклад. О. А. Комар, Л. М. Росенко. Умань : Візаві, 2021. 183 с. <https://surl.li/qbxstd> (дата звернення: 5.03.2025)
27. Пехота О.М., Старєва А.М. (2006) Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв, 272 с.
28. Полонська Т. (2022). Критичне мислення як технологія компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5–6 класів гімназії. *Український педагогічний журнал*, (1), 70–79. <Archer+15uej.undip.org.ua+15Цифрова бібліотека НАПН України+15> (дата звернення: 15.03.2025)
29. Пометун О. (2019) Запитання на уроці: Навіщо? До кого? Як і про що? : метод. Посіб. для вчителів загальноосвітніх шкіл. Київ, 96 с.
30. Пометун О. І. (2018) Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. № 2. С. 89–98.

31. Пометун О. І. (2020). Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Освіта». RTL: uej.undip.org.ua+4lib.imzo.gov.ua+4elibrary.kdpu.edu.ua+4 (дата звернення: 20.12.2024)
32. Пометун О. І., Пироженко Л. В. (2004) Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 192 с.
33. Пометун О. Урок, що розвиває критичне мислення: структура і методи (Ч. 1) URL: www.criticalthinking.expert/user/materialy/urok-shho-rozvyvaye-krytychne-myslennya-struktura-i-metody-chastyna-i/
34. Пометун О. І., Сущенко І. М. (2016) Основи критичного мислення: метод. посібн. для вчителів. Дніпро, 156 с.
35. Пометун О., Гупан Н. (2019) Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*, № 3. С. 50–58.
36. Пометун О., Сущенко І. (2017) Як розвивати критичне мислення учнів. *Заступник директора школи*, № 8. С 10–19.
37. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі: О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Київ, 2017. 96 с.
38. Савченко О. Я. (2012) Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Генеза, 368 с.
39. Самчинецька Н. В. (2024). Стратегія розвитку критичного мислення на уроках української мови в початковій школі. RTL: Naurok.com.ua, (дата звернення 07.09.2024).
40. Соловей І. (2016) Технологічний підхід як засіб підвищення продуктивності навчально-виховного процесу. *Теорія та методика технологічної освіти*. RTL: <https://surl.lt/zydgbw> (дата звернення 17.01.2025).
41. Стіл Дж., Мередіт К., Темпл Ч. (2001) Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів». Київ, 104 с.

42. Темпл Ч., Мередіт К., Стіл Д., Волл О. (2003) Читання та письмо для розвитку критичного мислення: посібник для вчителя. Київ : Вид-во «Плеяди», 256 с.
43. Технології навчання в сучасній школі [Електронний ресурс]. RTL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/tekhnologiyi-navchannya-v-suchasniishkoli.html> (дата звернення: 1.02.2025).
44. Тягло О. В. (2008) Критичне мислення : навч. посіб. Харків, 189 с.
45. Тягло О. В., Цимбал О. М., Цимбал П. В. (2008) Проектні технології: особливості впровадження у початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. № 19–21 (167–169).
46. Федорчук В. В. (2014) Педагогічні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 268 с.
47. Химинець В. В., Кирик М. Ю. (2012) Інновації в початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 312 с.
48. Чепіль М. (2012) Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 224 с.
49. Шевцова Л. (2024). Розвиток критичного мислення як засобу формування мовленнєвих умінь і навичок в умовах оволодіння українською та польською мовами. RTL: <Academia+15polonistyka.zu.edu.ua+15Всеосвіта+15> (дата звернення 10.01.2025)
50. Янкович О. І., Беднарек Ю., Анджеевська А. (2015) Освітні технології сучасних навчальних закладів: навч.-метод. посіб. Тернопіль, 212 с.
51. Ennis R. H. *Critical Thinking*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011. 291 p.
52. Facione P. A. *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Insight Assessment, 2015. 28 p.

53. Halpern D. F. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. 5th ed. New York: Psychology Press, 2014. 510 p.